

Å boltra seg i bobler

Av Arild Torvund Olsen

Bruk av nynorske teikneseriar kan vera ein motiverande og spanande innfallsvinkel til norskundervisninga. Teikneseriar er i utgangspunktet populært lesestoff, òg hjå mange av dei elevane som elles ikkje er glade i å lesa (Hoel o.a. 2009:83). Ein av grunnane kan vera at kombinasjonen av skrift og bilete gjer at teikneseriar ofte er lette å lesa. Samstundes kan teikneseriane ha mange lag og avanserte verkemiddel som ein kan oppdaga ved nærare lesing og analyse. Teikneseriar kan med andre ord vera både lettlesne og komplekse på same tid, og det er ei gåvepakke ein lærar ikkje har råd til å takka nei til. Det at lesing av teikneseriar er populært, gjer det ekstra aktuelt å læra meir om mediet og verkemidla som vert nytta der. Slik kan elevane læra å lesa for å vurdere, analysere og læra, ikkje berre lesa for å oppleve. I denne artikkelen vil eg difor gjeva ei innføring i teikneseriemediet, slik at du som lærar står betre rusta til å hjelpe elevane med å utvikla ein slik lesekompetanse.

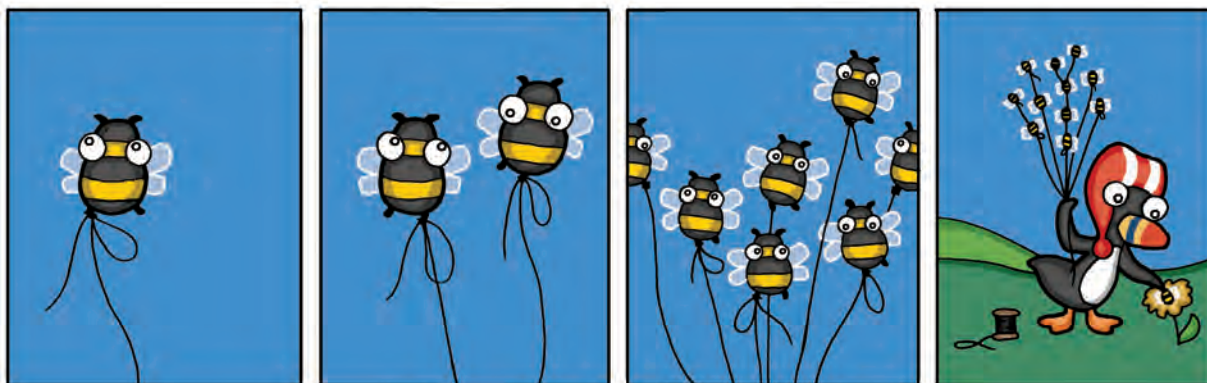
Teikneseriar og Kunnskapslyftet

Samansette tekstar er eitt av dei fire hovudområda i norskfaget. I Kunnskapslyftet står det:

Hovedområdet sammensatte tekster viser til et utvidet tekstbegrep der tekst kan være satt sammen av skrift, lyd og bilder i et samlet uttrykk. Det innebærer arbeid med tekster som bildebøker, tegneserier, aviser, reklame, nett sider, sangtekster, film og teater. Hovedområdet omfatter både elevens egen tekstproduksjon og opplevelse, kritisk vurdering og analyse av sammensatte tekster.

Teikneseriar er ei form for samansett tekst, og Kunnskapslyftet legg her opp til at elevane både skal *laga, oppleve, vurdere og analysere* teikneseriar og andre samansette tekstar. Når ein snakkar om samansette tekstar, er det viktig å merkja seg at tekstomgrepet i Kunnskapslyftet ikkje berre inkluderer skrift, men òg bilete og ljod. Tekst er meir enn skrift, og ein tekst treng ikkje inkludera skrift i det heile.

Denne stripa frå serien *Raff og Brage* av Øystein Ottesen er til dømes heilt utan skrift, men ho er likevel ein tekst. Ikkje berre er denne stripa ein tekst, men ho gjer seg bruk av eit tekstleg verkemiddel som metafor, ved at humlene i snora vert ein metafor for ein blomebukett.

Kva er ein teikneserie?

Det finst dei som trur at teikneseriar berre høver for små born. Andre tenkjer at teikneseriar berre er humoristiske vitsestriper som Ponus, Nemi og Hårek. Men teikneseriemediet har eit mykje større mangfald. I boka *Understanding Comics* definerer Scott McCloud teikneseriar som «sekvens-tiel kunst» eller «sidestillede billedlige og andre uttrykk i planlagte sekvenser, anvendt til at viderebringe informasjon og/eller give læseren en æstetisk opplevelse» (McCloud 1994, s. 9, sitert frå den danske utgåva). Definisjonen til McCloud vektlegg at teikneseriar er sekvensielle. Det definisjonen ikkje gjer, er å avgrensa teikneseriemediet til spesifikke sjangrar, tema, teiknestilar, forteljemåtar eller liknande. For det finst teikneseriar av mange slag. Nokre er stutte, andre er på mange hundre sider. Nokre er dialogdrivne, andre er heilt utan skrift. Nokre er humoristiske, nokre er alvorlege. Nokre er laga for born, andre høver berre for vaksne lesarar. Nokre teikneseriar er stutte

vitsestriper, men det finst òg teikneserieromanar, noveller, sjølvbiografiske tekstar, aforismar, dikt og eventyr.

Teikneseriar har mykje sams med filmmediet, til dømes i bruken av «kameravinklar» og måten ein set saman ulike scener til ei samanhengande forteljing. Men det finst òg store skilnader. Hans Lund skriv til dømes i artikkelen «Bildberättelser och tecknade serier» at «(...) serien kan även göra vad filmen inte kan, nämligen variera storleken på bildrutan för att därmed rytmisera och dramatisera berättelsen» (Lund 2002, s. 73). Den kjende filmskaparen Federico Fellini, som òg har skrivteikneseriemanus, meiner at rørsle og rytmen er noko av det som fascinerer oss med filmmediet, men at filmar aldri kan verta like uhandgripelege og løyndomsfullt fantasieggjande som dei urørlege bileta i teikneseriane (Hegerfors o.a. 1996, s. 28).

Dersom me kombinerer utsegnene frå Fellini og McCloud, kan me seia at noko av det særmerkte med teikneseriemediet er måten det skapar forteljingar ved hjelp av sekvensar av frosne augneblinkar. Teikneserieskaparane gjev oss dei fantasieggjande, urørlege bileta, medan me som lesarar fyller ut det som hender mellom rutene, slik at me ser samanheng og rørsle.

Visuelle verkemiddel

Serieskaparen Øystein Runde har på oppdrag frå Nynorsksenteret laga teikneserien «Kva du kan gjere med ein teikneserie som du ikkje må fortelje mor di». Der presenterer han nokre viktige verkemiddel, som nærbilete, oversiktsbilete, froskeperspektiv og liknande.

Runde har her laga ein samansett tekst for å seia noko om verkemiddel i samansette tekstar. Teksten er slik både ein modelltekst og ein tekst om samansette tekstar. Serien er eit godt døme på ein samansett tekst som formidlar noko på ein måte som rein skrift ikkje hadde fått til like godt. Dei verkemidla Runde demonstrerer her, er dessutan verkemiddel teikneseriemediet har sams med filmmediet. Teikneserien til Runde kan difor òg vera ein fin introduksjon til arbeid med film i skulen.

Skrift i teikneseriar kan nyttast på fleire måtar, til dømes i snakkebobler, i tenkebobler, i tekstboksar eller som ljodeffektar. Korleis skriftonen ser ut, kan òg ha eit tydingsinnhald. Stor skrift kan nyttast for å illustrera roping, medan lita skrift kan illustrera kviskring. I teikneserien *Skammekroken* av Jens K. Styve snakkar bestemora i serien med snirklut lykkjeskrift. Slik understrekar Styve aldersskilnaden mellom bestemora og hovudpersonen, som snakkar med blokkbokstavar.

Samspelet mellom skrift og bilete

Korleis kan me lesa ein teikneserie som ein samansett tekst? Det er viktig å sjå på korleis skrift og bilete saman uttrykkjer mening. Bileta treng ikkje berre vera visuelle tolkingar av det skriftonen seier, dei kan òg fungera utfyllande, skapa kontrast til eller til og med undergrava det som vert sagt i verbalteksten. Når me les teikneseriar, er det samspelet mellom skrift og bilete som skapar

Slik ser originalen ut før vi skanner. Her ser vi at det er en blåblyant som blir usynlig når du skanner som line art.

meininga. Anne Løvland seier at ein slik måte å lesa på kan samanliknast med å leggja fleire lysark over kvarandre: «Kvart lag vert ikkje forstått isolert, men spelar med i den samla forståinga» (Løvland 2007, s. 20).

I artikkelen «Når bilde og tekst forteller sammen» skriv illustratøren Harald Nordberg, med utgangspunkt i biletbøker, om korleis skrift og bilete har ulike sterke sider og kan utfylla kvarande. Bileta kan til dømes koma med miljøschildringar og visuelle karakterschildringar på ein meir effektiv måte enn det skrifta kan. Skrifta er på si side meir eigna enn bileta til å skildra slikt som ikkje er synleg («Per var svolten»), komprimera eller utvida tid («nokre dagar seinare») og til å referera til ting som ligg utanfor biletet i tid eller rom («Mør hadde hatt ein travel dag på kontoret»). Nordberg peikar dessutan på eit felt der teikneseriane er flinkare til å utnytta det visuelle enn det biletbøkene er: «Ser vi på ikke-visuelle fenomener som lyder, lukter, tanker og direkte tale, vil også dette være tekstens domene. Tegneserier har utviklet et effektivt symbolsystem og en visuell fortellerteknikk for disse fenomenene. Men for bildebokas vedkommende kan det se ut til at den har avfunnet seg med å overlate disse områdene til teksten.» (Nordberg 2001, s. 64.)

Elevane lagar teikneseriar

Som nemnd, skal elevane ikkje berre analysera teikneseriar, men òg læra å laga teikneseriar sjølve. Ein fin måte å arbeida på, er å ta utgangspunkt i ei novelle og la elevane laga ein teikneserie ut av henne. Ein kan òg ta utgangspunkt i eit dikt, eit eventyr eller ei sjølvopplevd hending. Den komande artikkelen viser eit døme på slikt klasseromsarbeid. Det viktigaste er at elevane finn ut kva dei vil fortelja før dei byrjar å teikna, og at dei gjerne skriv og skisserer ut ei form for manus. Manusarbeid på førehand vil til dømes gjera det lettare for dei å tenkja gjennom kva dei bør nytta av verkemiddel som utsnitt, vinklar, skrifttypar og liknande. Slik vert sluttresultatet betre, og elevane vil læra mykje meir av arbeidet enn om dei berre hiv seg i veg med

teikninga med ein gong. Hugs òg at elevane ikkje treng vera fantastiske teiknarar for å laga gode teikneseriar. Det er mogleg å driva med god historieforteljing med heilt enkle teikningar. Teikneserieskaparen Øystein Runde har til dømes gjeve ut serien *Rundetid* på Gyldendal, og der er alle teikningane enkle strekteikningar av fyrstikkmenn.

Nynorske teikneseriar

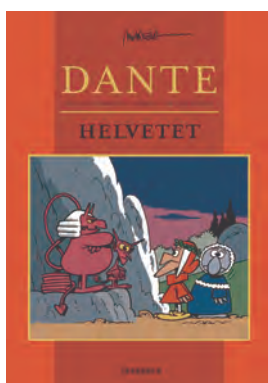
Det er viktig at elevane med nynorsk som opplæringsmål får møta nynorske tekstar òg når dei arbeider med «kjekke» emne som teikneseriar. Bruk av nynorske teikneseriar kan òg vera ein fin innfallsvinkel til den fyrste nynorskopplæringa for dei elevane som har nynorsk som sidemål, av di teikneseriar er eit medium med både positive assosiasjonar og ei høgst overkomeleg skriftmengd. Men arbeid med nynorske teikneseriar krev at lærarane veit kvar dei kan finna dei. For jamvel om dei gode og moderne nynorske teikneseriane finst, er det eit problem at det er vanskeleg å finna dei dersom ein ikkje er særskild teikneserieinteressert. Difor har Nynorsksenteret utvikla vevstaden nynorsksenteret.no/teikneseriar/. Der ligg det ute forteljingar og striper frå meir enn tjue nynorske teikneserietitlar, inkludert dei tre eg har vist som døme i denne artikkelen. Sidene inneheld òg andre teikneserierelevante lærar- og elevressursar, til dømes ei innføring i kunsten å skriva manus for teikneseriar.

Det finst i det heile mange måtar å nytta nynorske teikneseriar i undervisninga på. Teikneseriar kan nyttast og analyserast på same måte som all annan litteratur, samstundes som dei opnar for mange gode innfallsvinklar til emnet *samansette tekstar*. Og vonleg kan teikneserievevstaden til Nynorsksenteret vera til hjelp i det arbeidet.

KJELDER:
www.nynorsksenteret.no/teikneseriar/
 Hegerfors, Sture og Lasse Åberg (1996): *Tegneserien 100 år*. Bonniers
 Hoel, Trude, Anne Håland og Anne Charlotte Begnum (2009): «Kunsten å lage litteraturliste til gutter på ungdomstrinnet» i Per Olav Kaldestad og Karin Beate Vold (red.) *Årboka. Litteratur for barn og unge 2009*. Det Norske Samlaget
 Lund, Hans (2002): «Bildberättelser och tecknade serier»
 Hans Lund (red.) *Intermedialitet – Ord, bild och ton i samspel*. Studentlitteratur
 Løvland, Anne (2007): *På mange måtar – samansette tekstar i skolen*. Fagbokforlaget
 McCloud, Scott (1994): *Tegneserier – Fornøijelse, fremstilling, forståelse*. Gyldendal
 Nordberg, Harald (2001): «Når bilde og tekst forteller sammen» i Nina Goga og Ingeborg Mjør (red.) *Møte mellom ord og bilde*. Cappelen Akademisk Forlag

Presentasjon av ulike teikneseriar

MARCELLO TONINELLI:
DANTE: DEN GUDDOMMELEGE KOMEDIE
SOM TEIKNESERIE – HELVETET
 TIL NYNORSK VED BODIL MOSS,
 TRANSFE:R 2007

I Kunnskapslyftet kan me lesa at det er eit mål at elevane, når dei er ferdige med vidaregåande skule, skal kunna samanlikna og vurdera tekstar som vert overførde frå eitt medium til eit anna. Teikneserieutgåva av *Helvetet* er eit godt utgangspunkt for å ta opp og drøfta slike

emne. Italianaren Marcello Toninelli har laga ein humoristisk teikneserieversjon av det kjende visjonsdiktet til Dante, og det vesle forlaget TransFe:r har gjeve ut ei norsk utgåve, omsett av Bodil Moss.

Utgjevinga inneheld mange former for omsetjing og overføring, til dømes frå vers til teikneserie-stripe, frå gammaltestamentlege tankar til moderne humor og frå italiensk til nynorsk. Til dømes er det interessant å sjå korleis Marcello har teke forteljinga frå diktverk til stripeserieformat.

I teikne-serieutgåva av *Helvetet* har kvar stripe eit sluttpoeng, og dei kunne slik ha fungert relativt greitt som frittstående vitsestriper. Samstundes skapar einskildstripene ei samanhengande forteljing som gjev godt innsyn i handlinga i komedien. Teikneserien er òg krydra med mange sitat frå Dante. I den norske utgåva er desse sitata henta frå Magnus Ulleland si omsetjing. Men Marcello gjer meir enn berre å attfortelja visjonsdiktet til Dante; han leikar seg med det, parodierer det og puttar inn referansar til det moderne Italia. Slik kan teikneserien fungera både som ei innføring i og ein moderne kommentar til *Den guddommelege komedie* og Dante.

ØYSTEIN RUNDE:
SOGA OM OLAV SLEGGJA,
 DET NORSKE SAMLAGET, 2009

Det nyaste verket til serie-skaparen Øystein Runde, *Soga om Olav Sleggja*, er ein teikneserieroman frå vikingtida. Olav Sleggja vart i si tid redda av Olav Tryggvason, og han står difor i gjeld til kongen. Gjennom teikneserien fylgjer me Sleggja i kampen

for å freista lausriva seg frå Tryggvason og den norrøne æreskodeksen, slik at han på ny kan verta ein fri mann. «Kva slags mann går vel rundt og brukar tid på å vurdera seg sjølv, når det er andre si vurdering som lever vidare?» spør Tryggvason, som syner seg å vera ein sær usympatisk motstandar.

Øystein Runde fortel saga på spanande vis, og han har med innslag av både historiske kjelder, nittenhundretalspoesi, inspirasjon frå japanske teikneseriar og norrøne soger. Til dømes er replikkane i den endelege, blodige kampen mellom Sleggja og Tryggvason, henta frå eit Olav H. Hauge-dikt. Serien har òg innslag av humor. Eit godt døme er scena der Torfinn Pil og Råg Gunnlaugsson i god norrøn sogestil har denne replikkvekslinga: – Herre, tilgi meg! Eg kan ikkje gjere det du har meg i hird for å gjere. –Kvifor? –Eg har ei øks i andletet, og på vegen dit kløyvde ho eine handa mi og bogen min.

Forteljinga er gjennomsyra av ein sterk, underliggjande humanisme. Ho får lesaren til å stogga opp og stilla seg sjølv mange spørsmål undervegs, og ikkje alle er like lette å svara på. *Soga om Olav Sleggja* er difor ein teikneserie som gjer inntrykk på lesaren.